

IN MEMORIAM DUŠAN FORTIČ 1923 - 2016

Tovariš Dušan Fortič v mnogočem pooseblja primorski narodnoosvobodilni boj. Bil je zadnji še živeči član štaba Devetega korpusa in s tem neposredna priča številnih ključnih dogodkov NOB na Primorskem. Že v rani mladosti je na lastni koži izkusil fašistično raznarodovanje, pred katerim se je morala njegova družina umakniti iz Idrije v Ljubljano. Kot študent se je nemudoma odzval pozivu Osvobodilne fronte. Z okupatorji se je spopadel s puško, pa tudi s knjigo in peresom. Sodeloval je pri ustanavljanju partizanskih tehnik in nato pri izdajanju Partizanskega dnevnika na Vojskem, edinega tiskanega dnevnega časopisa v tedanji okupirani Evropi. Z njegovim imenom je povezana izdaja znamenitega faksimila Prešernove Zdravljice, tako imenovane »Partizanske Zdravljice«, ki so jo ob stoti obletnici njenega nastanka pripravili leta 1944 borci Devetega korpusa in neposredno ponazarja neločljivo povezanost partizanskega boja s slovensko kulturo.

V okviru Devetega korpusa je opravljal pomembne vojaške in politične dolžnosti, svojo bojno pot pa je z njim sklenil v osvobojenem Trstu, kjer je poskrbel za to, da je bilo na tržaški radijski postaji tedaj prvič slišati slovensko besedo.

Novinarstvu se je zavezal že v partizanih in mu je ostal zvest do zadnjega, kljub temu, da je v prvem povojnem obdobju vmes opravljal tudi vojaške, politične in diplomatske dolžnosti. Bil je urednik Slovenskega poročevalca, Tovariša, Tedenske tribune, Ljubljanskega dnevnika, nato pa direktor slovenske televizije v prelomnem trenutku njenega osamosvajanja izpod beograjskega okrilja. Pripravil in vodil je namreč prehod na slovenski TV Dnevnik in bil zato trn v peti unitaristov.

Pisal je do zadnjega in večkrat mi je dejal, da je pisanje zanj oblika razmišljanja in zavzemanja stališč, zato je vsak dan napisal vsaj eno stran. Morebiti je tudi zato ohranil gibkega duha in je ostal ustvarjalen do visoke starosti. Čeprav je imel navado vsako stvar domisliti, se je odločal hitro in ni maral zavlačevanja. Bil je neizčrpen vir pobud na različnih področjih in na številnih od teh je oral ledino. Bil je prodoren človek, človek akcije. Dobro se je zavedal, da so tudi za novinarstvo bistveni gospodarski temelji. Zavedal se je, da je treba za povezovanje Primorske v njenih zgodovinskih mejah zagotoviti predvsem pretok informacij preko nje. Sodelovanju obmejnih medijev je vselej pripisoval izjemen pomen in zanj je tudi veliko storil. V spominu mi je ostala okrogla miza

o obveščanju ob meji, leta 1986 na Zemonu, za katero so pripravili referate ugledni novinarji in uredniki slovenskih in italijanskih obmejnih medijev iz vrst manjšin in matičnih narodov.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je tudi zaradi nesoglasij s tedanjo vodilno slovensko politiko, ki je bila boj z »liberalizmom«, vrnil na Primorsko, ki jo je vselej dojemal kot enoten kulturni prostor. Prav tematiki uresničevanja tega prostora kljub meji, ki nas je delila, je posvetil velik del življenja. Zavedal se je da je skupen slovenski kulturni prostor mogoč le ob enako zastavljeni pravici italijanske narodnosti do stikov z matico, oboje pa le ob dobrih meddržavnih odnosih, ki jih ne smejo bremeniti pretekle hipoteke in ki morajo omogočati gospodarsko sodelovanje kot pogoj za razvoj.

To je mogoče le ob odprtosti družbe, kakršna se je izoblikovala v spopadu s stalinizmom in v okviru demokratizacije družbe. Razvoj jugoslovansko italijanskih odnosov po londonskem memorandumu je na Primorskem omogočil bistveno večjo družbeno odprtost kot na ostalih območjih države, zato je Primorska lahko pomembno prispevala k njeni demokratizaciji. Radio Koper in nato tudi televizija sta bila vselej nekako "pred časom" in sta s tem pripomogla k postavljanju novih kriterijev, k odstranjevanju tabujev. Desetletja sta bili to osrednji primorski kulturni instituciji z nalogo nadoknaditi četrstoletni zastoj spričo fašističnega raznarodovanja. Bili sta obenem instituciji Slovencev v Italiji in italijanske narodnostne skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem in sta odražali pravico obeh manjšin do celostne vključenosti v kulturo lastnega matičnega naroda. Odpirali sta prostor svobode, sooblikovali sta odprto družbo, ki je bila vselej korak pred državama. Četudi sta slednji z udejenjanjem načela odprtosti na evropskem prizorišču takorekoč tlakovali pot Helsinški listini. Na Primorskem smo skozi Italijo že davno spoznali Evropo. Zavedali smo se njenih prednosti, poznali pa smo tudi njene slabosti. Že desetletja tega smo prav v Kopru povedali, da je odnos do manjšin kriterij demokracije.

Tovarišu Dušanu je bila tudi zaradi osebnostnih lastnosti odprtost temeljno življenjsko vodilo na vseh področjih od političnega organiziranja, do delovanja države. Vselej je poudarjal izkušnje Osvobodilne fronte. Zavedal se je pasti sektaštva in birokratskega centralizma. Velikokrat se je izpostavljajl v soočanju z dogmatskim dojetjem socializma in se zavzemal za kar najširšo platformo združevanja v okviru Socialistične zveze. Zavedal se je, da vodi pot naprej le preko odpiranja mej brez proslulih »depozitov«, preko ustvarjalnega soočanja z razvitejšimi, preko spodbujanja gospodarskega sodelovanja. Sodil je v krog ljudi, ki so zasnovali ta koncept in ga tudi v veliki meri uresničili. Njegova stalnica je bila odpraviti hipoteke preteklosti. Zavedal se je medsebojne prepletenosti in soodvisnosti narodnostno mešanega območja in pomena

urejenih odnosov med manjšinami in matičnimi narodi. Ni se omejeval le na njegovo opredeljevanje pač pa je veliko prispeval k njegovemu udejanjanju.

Nastanil se je v Kopru, ki se je spričo zgodovinskih okoliščin razvil v primorsko informacijsko središče. Na različnih področjih je veliko prispeval k razvoju mesta. Postal je prvi glavni urednik in direktor koprške televizije, ki so jo pred tem razvili v okviru Radia Koper. Že naslov njene udarne oddaje Odprta meja jasno ponazarja njegovo uredniško usmeritev. Zavzemanje za načela odprtosti in dialoga je na obalnem območju omililo negativne učinke takoimenovanih »svinčenih let«, ki smo jim bili priča sredi sedemdesetih let preteklega stoletja.

Bil je v nenehnem stiku z organizacijami manjšin, italijanske v Jugoslaviji in slovenske v Italiji. Ni se omejeval le na vprašanja njihovega vpliva na televizijske programe. Povsod je iskal sinergije. Prepričan je bil, da lahko manjšini sodelujeta tudi pri gospodarskem razvoju obmejnega območja. Zelo si je prizadeval za ureditev slišnosti in vidnosti manjšinskih programov v vsej Istri in na Reki. Veliko je prispeval k sklenitvi in podpisu dogovora s hrvaško radiotelevizijo in zelo je bil razočaran, ko ga hrvaška stran ni spoštovala in ga je pozneje tudi odpovedala. V Kopru je vrsto let dejavno sodeloval pri pripravi tradicionalnega festivala Koprška srečanja – Incontri capodistriani. Bil je pobudnik in eden od organizatorjev vsakoletnega Dneva miru, ki ga je v okviru festivala več let pripravljala Obalna konferenca SZDL in na katerem so se na številnih okroglih mizah, pa tudi na zborovanjih na Titovem trgu zvrstila številna ugledna imena kulturnega, družbenega in političnega življenja z obeh strani meje.

Zelo tesne stike je ohranjal s Slovenci v Italiji, kot nekdanji sodelavec Partizanskega dnevnika pa je imel poseben odnos do njegovega naslednika Primorskega dnevnika. Vsakodnevno ga je pozorno prebiral sedem desetletij. V Italiji je gojil tesne stike tudi z zelo širokim krogom predstavnikov italijanskega družbenega, političnega in kulturnega življenja na vseh ravneh od vsedržavne do občinske.

Financiranje televizijskega sporeda ni bila enostavna naloga. Glede na to, da sta bila koprška italijanska sporeda, radijski in televizijski, spričo svoje kakovosti, pa tudi zaradi vsebinske naravnosti, deležna velikega zanimanja italijanskega občinstva, sta bila tržno zanimiva za italijanske oglaševalce. Omenjeni prihodki so bili izjemno pomemben vir tehničnega posodabljanja celotne slovenske RTV,

vsebinska zasnova programov pa je omogočala boljše medsebojno poznavanje med sosedi.

Tovariš Dušan je je sodil v najožji krog tvorcev teh projektov. Bil povsem vpet vanje in si jih je prizadeval širiti. Zavzemal se je za to, da bi prodrli tudi v druge obmejne medije v obeh sosednjih državah. Z njimi je navezal plodne stike. Izkristaliziralo se je spoznanje, da bi obmejno specifiko najbolje zapolnila specializirana novinarska agencija. Zato je zasnoval agencijo Alpe Adria, za področje zagotavljanja vidnosti in slišnosti programov pa podjetje Ponteco ter ju tudi vodil. Šlo je za zahtevna projekta, v katerih je sodelovalo več partnerjev. Pri tem seveda ni šlo brez težav, saj je bilo treba sproti usklajevati množico često zelo različnih interesov. Vnovič je pokazal izjemno energijo, železno voljo in včasih tudi trmo, brez katere ne bi šlo. Kljub številnim težavam je takšna zasnova delovala do slovenske osamosvojitve. Tedaj pa so prišli v ospredje povsem drugi ljudje in seveda s tem povsem druga vprašanja in drugi koncepti.

Po slovenski osamosvojitvi se je tovariš Fortič posvetil predvsem delu v okviru Zveze združenj borcev NOB, v kateri je prejel tudi najvišje priznanje, zlato plaketo. V koprskem združenju, ki ga je proglasilo za častnega člana, je več kot desetletje vodil komisijo za založniško dejavnost in mednarodno sodelovanje. V tem času je v okviru ali na pobudo Združenja izšlo veliko število knjig in publikacij, ki osvetljujejo primorski NOB, združenje pa je ves čas dejavno sodelovalo z organizacijami v Italiji in v hrvaški Istri. Veliko je prispeval k vsakokratnemu razčlenjevanju slovenskih in mednarodnih političnih razmer. Imel je ničkoliko govorov na številnih proslavah, komemoracijah in zborovanjih, nastopal je na tribunah in okroglih mizah, dejaven je bil v Glavnem odboru in drugih organih ZZB Slovenije. Bil je eden najaktivnejših članov odbora Skupnosti borcev Devetega korpusa. Dokler mu je dopuščalo zdravje se je skoraj vsakodnevno oglasil na sedežu Združenja. V letu 2012 je dejavno sodeloval v pripravah na veliko zborovanje ob Dnevu priključitve Primorske. Posebej dragocen je bil njegov prispevek kot pričevalca v številnih novinarskih prispevkih, radijskih in televizijskih oddajah.

Na vsakoletne neofašistične provokacije v okviru italijanskega Dneva spomina na fojbe in eksodus se je odzval s pobudo, naj postane spomin na Pariško mirovno pogodbo namesto manifestacije sovraštva in razdvajanja raje skupen dan miru in sožitja. Koprsko združenje je pobudo sprejelo in jo vsako leto ponovilo.

Izjemno pomembna je njegova pobuda poslancem slovenskega parlamenta ob začetku prejšnje in sedanje zakonodajne dobe, naj obnovijo postopek sprejetja preambule slovenske ustave v kateri naj bo jasno zapisano, da je NOB temelj slovenske državnosti. Naše združenje je ob tej pobudi že dvakrat sprožilo politično akcijo. Tovarišu Fortiču smo dolžni zavezo, da ne bomo odstopili od te zahteve.

Slava njegovemu spominu!

Boris Kralj, 7.10.2016